

HET WOORD VAN DE WEEK

19e jaargang nr. 9

27 februari 1966

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 5,50 per jaar
buitenland f 7,— per jaar
voor België f 6,—
losse nummers f 0,30
verschijnt wekelijks

Wij zijn geen chimpansees

De kwestie waarover ik wil spreken is een hoogsternstige zaak. En dat niet alleen, er komt bovendien geld bij te pas. Ik vind het helemaal niet gemakkelijk om het juiste betoog, laat staan de juiste woorden te vinden.

Het kan niemand onbekend zijn dat er tamelijk veel mensen rondlopen die in moeilijkheden verkeren. U zult zeggen: daar worden we dagelijks voor aan ons jasje getrokken. Dat is zo — maar als u niet toevallig iets in uw naaste omgeving meemaakt of zich niet speciaal met één of ander werk van sociale aard bezig houdt, dan kan ik u wel zeggen, dat u er weinig weet van zult hebben dat er op heel simpele manier héél veel verdriet en leed en vooral ook gewone zorg bestaat. Dat zijn lang niet altijd, objectief gesproken, erg dramatische moeilijkheden; nee het is meestal gewone zorg, gewone moeite om het spoor weer te vinden of om de aansluiting in gezin, met medemensen en in de maatschappij weer te krijgen. Het zijn kwesties, waarvan de mensen, die in hun eigen leven de regelmaat en het evenwicht nog steeds hebben weten te bewaren — soms omdat ze geen hevige schokken ondervonden — zich afvragen: hoe bestaat het, waarom doen ze niet zus of zo, dan komt 't toch altijd goed?

Over die moeilijkheden ga ik geen verhalen vertellen; ze zijn voor buitenstaanders meestal helemaal niet boeiend — en persoonlijk kunt u er toch niets aan veranderen.

Gelukkig zijn er altijd mensen te vinden die de aard en de toewijding bezitten om mensen in moeilijkheden bij te staan, om even bij te sturen, om te luisteren vaak alleen maar en zo nu en dan een raad te geven die een beetje zinvol is. Natuurlijk is niet iedereen die zich voor dit praktisch humanistische werk beschikbaar stelt altijd even bekwam. Er moeten er wel teruggevoerd worden — maar verder zijn er ook goede en minder goede timmerlieden. Maar er moet getimmerd worden, bij wijze van spreken, en om genieën wordt niet gevraagd.

Nu is er een heel gevoelige zaak — daar ben ik me heel wel van bewust. Dat is het volgende: vaak vraagt men zich af — met een ijl lachje soms —: waarom houden die lieden zich zo graag bezig met hun medemensen? Natuurlijk is dat een vraag die je je ten opzichte van allerlei beroepen en vrijetijdsinspanningen kunt stellen. Aan de bakker en de kantoorbediende, aan de voetballer en aan de hengelaar vraagt men dit gewoonlijk niet. Maar van de psychiater en van de maatschappelijk werkster, van de E.H.B.O.'er en van de geestelijk raadsman vraagt men zich dit wél af. Ik geloof dat het gevoelige punt is, dat de laatstgenoemden zich met hun *medemens* bezig houden, beroepshalve of vrijwillig, en dat er gedacht wordt dat in al die vier situaties, van de psychiater, de maatschappelijk werkster, de E.H.B.O.'er en de geestelijk raadsman, sprake moet zijn van het uitoefenen van macht over machtelozen. En — denkt men dan — dat doen ze omdat ze dat fijn vinden.

Natuurlijk zit er iets in dat werk, dat men voor een goede verstaander „fijnvinden” kan noemen. Hoe zou iemand dat werk volhouden als hij er geen zekere mate van genoegdoening in vond? Maar de één vindt het fijn om zo min mogelijk met de moeilijkheden van een ander te maken te hebben, en de ander gaat óp in het bijstaan van hen die een donkere tijd in hun leven moeten doormaken. Deze beide soorten van behagen-scheppen-in-iets, zijn voor mijn gevoel onderscheiden in kwaliteit.

personalia

P. SPIGT. Geboren 1919 te Amsterdam. Werkt bij een grote bankinstelling aldaar. Lid van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond. Schreef boek over Multatuli. Publiceert historische en literaire opstellen.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 27 februari 1966

het volk

Wij zijn 't vergeten, dat het gemis aan volksbeschaving de grote schande en de grote zonde is van onze tijd, dat ons verlangen naar „cultuur” vergeefs zal blijven, zolang het volk niet in vrede schoonheid schept. Wij vergaten, dat het middeleeuwse ambachtsvolk een volk van kunstenaars was. Zonder zijn rijke intuïties waren de grote kathedralen nooit gebouwd, nooit ook zo nobel getooid met de ontelbare ornamenten, welker naïeve menselijkheid en levende symboliek zelfs hem nog ontroeren, wien de bespiegelingen der theologen onbekend zijn of onverschillig laten.

Het volk leert ons de intellectuele hoogmoed afleggen, welke alle beschaafden eigen blijft. Het volk leert ons, dat verstandelijk bewustzijn niet de hoogste, niet de edelste noch de nodigste uiting is onzer geestelijkheid. Het leert ons, dat slechts leven, doen en voelen tot scheppend bewustzijn voeren.

Just Havelaar (1880-1930)

Maar laat ik er hier nu niet over praten wat ik denk van de mensen die bewust en weloverwogen de serieuze moeilijkheden in hun omgeving willen negeren. Bovendien zijn het er niet zoveel, als het er op aan komt. Nee, ik wil onderscheiden tussen mensen die praktisch hulpbetoon verrichten en hen die dat *niet* doen, zónder dat deze laatsten daardoor iets van hun morele kwaliteit verliezen. Er zijn onnoemelijk veel mensen, welwillend, hulpvaardig, begaan met menselijk leed — die toch zelf om allerlei redenen, innerlijke of uiterlijke *praktisch* niets willen doen. Daar is niets op te zeggen. Het ligt veel meer voor de hand om de vraag te herhalen: waarom doen die anderen het wél. Is dat dat machtsgevoel waar ik op zinspeelde? Welnee! Natuurlijk zit dat er wel in. Hoeveel gevoel van zelfrespect moeten we allemaal niet hier, of daar bijeengaren om de innerlijke rust te bewaren? Maar wie slechts éven geroken heeft aan het praktische werk van mensen die zich met lichamelijke of geestelijke hulp aan medemensen bezig houden, die wéét dat dát

gevoel van behagen al gauw smelt voor de druk die de complicaties veroorzaken.

Waarom wijdt men zich aan de medemens in geestelijke nood — zoals dat heet? Laat ik een fraaie anecdote vertellen om toe te lichten wat ik bedoel. Een etnoloog vertelt het verhaal van een primitieve stam in Afrika, waar een heel eigenaardige opinie heerst omtrent de chimpansees die het naburige bos bevolkten. Deze dieren werden beschouwd als buitengewoon intelligente wezens, als een hoger soort van mensen eigenlijk. De primitieve mensen van die stam redeneerden als volgt: die chimpansees zijn geweldig slim, het zijn eigenlijk *mensen*, maar ze zéggen niets, ze prátén nooit — want zodra ze prátén, zodra ze iets zéggen, zouden wij ze direct als mensen beschouwen en dan moeten ze ook *werken*, net als wij. En daarom houden zij hun mond, zeggen ze nooit iets, en kunnen ze in de bossen blijven en doen en laten wat ze willen, de godganse dag.

Welnu, we zijn geen chimpansees. Laten we zeggen, dat we het verzet opgegeven hebben; we praten, we maken ons verstaanbaar en nu zijn we onder de mensen. Daarmee begint het. We zijn mensen onder de mensen, we zijn ons scherp bewust van de verstandhouding die er onder ons heerst. We bevinden ons in een situatie van mensen onder elkaar die zich met elkaar kunnen verstaan, maar zich voor essentiële dingen ook met elkaar móéten verstaan.

En nu is het zonder twijfel wáár, dat veel hulpbetoon van de ene mens aan de andere mens een heleboel bevat dat helemaal niet zo verheven is — zoals iets van gewone sportiviteit, om grofgezegd rotzooi op te ruimen. Praktisch humanisme is voor een groot stuk gewoon „redderen”, met de soms uitgesproken overweging: dat het gewoon te dol is om akelige verhoudingen te laten voortbestaan, om verkeerd gedrag domweg te laten doorgaan.

Ook zit er in die neiging tot hulpbetoon soms wel eens iets van de behoefte om de leegte van het eigen leven te vullen of om een tekort aan voldoening in de eigen gewone dagtaak te compenseren met een gewichtige bezigheid in de vrije tijd.

Maar hoe dan ook — er zijn *vele* elementen op te sommen die deel uitmaken van de ambitie om andere mensen bij te staan, te helpen, raad te geven. Eén ding wordt hierbij over het hoofd gezien.

STICHTING STEUNFONDS PRAKTISCH HUMANISME

AMERSFOORT

GIRO

6168

Wij zijn geen chimpansees. We kunnen niet leven zonder voortdurende verstandhouding met de ander. Dóór de ander leven we, wel beleven we vreugd en ondergaan we verdriet.

Maar er is een soort van *grondervaring*, waardoor deze relatie tussen mensen onderling nog een heel apart karakter krijgt. Ik bedoel: je kunt in je leven momenten meemaken, waarin je de menselijke machteloosheid-in-eenzaamheid in een flits, overdonderend ervaart. Als je in dit verband eens nadenkt over wat de diepste kern van het menselijk leed is — of misschien is „diepste kern” veel te sterk gezegd — als je probeert na te gaan wat voor het menselijke verdriet wezenlijk is, dan bemerk je dat het *losraken* uit de gewone *gelijkwaardige* verstandhouding het moment uitmaakt, dat de mens zich ongelukkig gaat voelen. Daarvóór en dáaraan-voorbij is het anders. Het is me bij het levensgevaarlijke ziekbed van iemand wel opgevallen dat je met een schok ondergaan kunt hoe iemand losraakt uit de normale menselijke relatie — alsof je een kabel langzaam maar zeker, streng voor streng ziet rafelen en breken. De verhouding wordt anders. En net als bij veroudering kan er een proces van vereenzaming optreden. Vereenzaming is eigenlijk geen goed woord. Het is „verenkeling”. De menselijke enkelvoudigheid, het *feit*, dat de mens onontkoombaar een enkeling is, een onoplosbare eenling, *die alleen zichzelf beleeft*, nooit tot wezenlijke vereniging met anderen kan komen, dit bestaansfeit is niet pijnlijk, niet schrijnend zolang de gemeenschappelijkheid volop mogelijk is en gerealiseerd wordt. Maar ziekte en dood, vervreemding en veroudering, zorg en moeite *kunnen* het verzoenende, stimulerende bindmiddel der gemeenzaamheid in menselijke verhoudingen zozeer verdunnen dat de *verenkeling* steeds sterker wordt gevoeld. Het ergst is dat misschien wel merkbaar doordat de mensen anders omgaan met een ernstige zieke, met een bejaarde, met een mens in moeilijkheden. De *gelijkwaardigheid* — deze voorwaarde der gemeenschappelijkheid — verdwijnt, meestal zonder dat men dat wil. Er komt iets in de *vorm* van de omgang dat het gevoel geeft dat er een nevel tussen de mensen komt opzetten. De vriendelijkheid, de vergoelijkende toon, de gretige vergevingsgezindheid scheppen een atmosfeer waar de zieke, de bejaarde, de mens in moeilijkheden wee van wordt, waarin hij zich de gewone reële aansprakelijkheden (die de voorwaarden zijn voor een volwassen, volwaardig leven in wederkerigheid) voelt ontglippen. Greshoff, een van onze loslippigste poëten heeft eens gezegd: de sterfelijkheid is een constante pijn. Ik geloof niet dat dit juist is. Ook hier praatte hij zichzelf voorbij — zoals hij wel meer doet. We slagen er wonderwel in om de eindigheid van het leven te negeren. Freud noemt de verwijdering van de gedachte aan de dood uit ons dagelijks leven zelfs de grootste verdringingsprestatie van de mens. Nee, niet de dood, maar het bewust geleidelijk heengaan kan een kwelling zijn. Zo ook is niet de enkelvoudigheid (zo men wil: de existentiële eenzaamheid) zélf een constante pijn, maar de verenkeling, het losraken uit de verbanden, het voelen ontglippen van de relatie met de anderen, waardoor men de eenzaamheid als een pijn gaat ervaren. Welnu, begrip voor dit grondfeit der menselijkheid — de ontdekking hoezeer de ander ons nodig heeft, onze zorgvuldigheid vooral, onze bedachtzame rechtvaardigheid — dát feit noopt velen zich te wijden aan het praktisch humanisme: in de werkkampen, in de gevangenissen, in de ziekenhuizen, in het leger, in de bejaar-

HUMANISME

EN SEXUALITEIT onder

redactie van dr. J. P. van Praag

f 0.95

HUMANISTISCH

VORMINGSONDERWIJS

f 0.50

DIT WORDT GEDAAN

f 0.50

MODERN HUMANISME

door Dr. J. P. van Praag

f 1.75

HUMANISTEN OVER

OORLOG EN VREDE

f 1.65

Te bestellen door storting of overschrijving op girorekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

dentehuizen, op de bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden. Het is in de eerste plaats de werkelijk verheven ontroering voor het menselijke, voor het unieke, het begrensde, de *noodzaak* van de medemenselijkheid. De aangrijpendheid van deze beleving moet geen sentimentaliteit worden. Zij moet leiden tot die gevoelige zakelijkheid, die bergen verzet doordat zij zonder dwaze illusies, maar ook zonder reden tot versagen door het leven gaat.

Het is zelfs een vak geworden: een bekwaamheid, een getraindheid namelijk om met de ander waakzaamheid op *evenwaardig* niveau om te gaan.

Praktisch humanisme is geen liefdadigheid, geen neerbuigendheid — maar gelijkwaardigheid, om te demonstreren dat het herstel uit een inzinking evenzeer binnen de menselijke mogelijkheden ligt als de val uit de evenwichtigheid. Ik wil u vragen dit werk mogelijk te maken, want zoals ik in het begin al zei: er is geld nodig, elk jaar meer. Op gironummer 6168. Het Steunfonds Praktisch Humanisme knapt een enorm karwei op. U mag hen niet laten modderen. Niet ieder kan of wil zich aan dit werk wijden. Dat behoeft ook bepaald niet. Maar u bent geen chimpansee. U bent herkend als mens, als medemens, en tenminste kunt u iets *bijdragen*. Wij kunnen er niet buiten. Ik noem nog eenmaal het postgironummer: Amersfoort 6168.

P. SPIGT

Uit: *Vertrouwing der wijsbegeerte* van Boëthius (± 500 v. C.) 5e boek II. Vertaling Dr. S. J. Suys-Reitsma.

De godin Filosofía spreekt tot Boëthius: „... is er in deze reeks van samenhangende oorzaken geen vrijheid voor onze wil over of omsnoert die door het lot gegeven keten ook de bewegingen van de menselijke ziel?

„De vrije wil bestaat” sprak zij, „want niet is er enig met rede begaafd wezen, of het beschikt over vrijheid van wil. Immers datgene wat van nature gebruik kan maken van zijn rede, heeft een oordeel, waardoor hij een keus kan doen. Zo leert het uit eigen kracht onderscheiden, wat moet worden vermeden en wat moet worden nagestreefd. En wat hem begerenswaard lijkt streeft het na, terwijl het vermijdt, wat het meent te moeten vermijden. Daarom bestaat voor diegenen, die met rede begaafd zijn, de vrijheid van te willen en niet te willen. Maar wel stel ik vast dat deze vrijheid niet bij allen gelijk is. Want hemelse en goddelijke wezens hebben én een alles doordringend oordeel én een onverdorven wil én de macht om te verwezenlijken wat zij zich wensen. De menselijke zielen zijn noodzakelijkerwijs des te vrijer, wanneer zij de goddelijke geest kunnen blijven beschouwen; minder vrij echter wanneer zij afglijden naar lichamen, en nog minder wanneer zij gebonden worden door aardse leden. Het meest raken zij in slavernij als zij,

overgegeven aan ondeugden, uit het bezit van hun eigen rede gestoten zijn.

Want zodra de mensen hun ogen afwenden van het hoogste licht van de waarheid en ze richten op lagere en duistere zaken, benevelen zij hun blik door de wolk van onwetendheid, worden zij verward door verderfelijke hartstochten, waardoor zij, doordat zij er aan toegeven en er mee instemmen, hun slavernij bevorderen, die zij zichzelf hebben opgelegd en zijn zij in zekere zin de gevangenen van hun eigen vrijheid.

Dat echter doorziet de alles doordringende blik der Voorzienigheid vanuit de eeuwigheid en regelt elk ding van te voren naar zijn verdiensten.

Alles te zien en alles te horen

Zou, zingt Homerus zoetvloeiend van tale,
Phoebus vermogen met heldere stralen.

Maar toch blijft hem het diepste der aarde
En van de zee ook verborgen, niet kan hij
Dat ooit bereiken, daar zwak maar zijn licht is.

Niet staat het zo met de Schepper der wereld.
Hem, die een overzicht heeft uit den hoge,
Zijn de aardse massa's geen hindrend obstakel,

Ook niet de nacht met zijn donkere wolken.

Alles wat is en wat was en zal komen,

Kan met de geest hij in één blik omvatten.

Daar alleen hij het geheel overzien kan,

Zou men met recht hem de Zon kunnen
noemen.

lezingen voor de radio

Zondag 6 maart VARA 9.45 uur:

H. BONGER: „Het geld dat stom is, maakt recht wat krom is”.

Zondag 13 maart VARA 9.45 uur:

G. STUIVELING: „Uit humanistisch oogpunt”.

Zondag 20 maart VARA 9.45 uur:

U. J. RUTGERS: „Konsekwenties van onze daden”.

Maandag 21 maart AVRO 16.15 uur:

A. SAALBORN: „Het absurde en de humanist”.

Uitzending voor de televisie

Dinsdag 15 maart VARA:

„Actueel humanisme”, een televisieuitzending in samenwerking met de VARA (Ned. 1). Voor aanvangstijden: zie programmabladen.

HUMANISTISCHE CORRESPONDENTIEKRING VOOR HUWELIJKSCONTACTEN
opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van
contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 30 ct. aan postzegels insluiten. (adv.)